

La repressió franquista al País Valencià

Més enllà de la propaganda apassionada, a favor o en contra, sobre les xifres d'executats i represaliats, aquest article se situa sobre noms i dades comprovables d'arxiu, seguint un línia d'investigació que es pot considerar tot just començada.

Vicent Gabarda

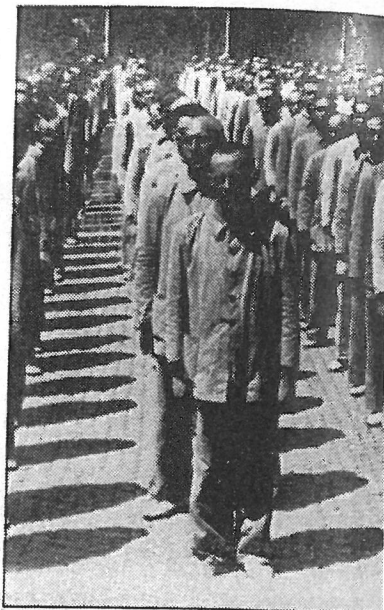
“Pel que fa al nombre d'execucions, la incertesa és total”

Molts autors han elaborat teories sobre el nombre d'execucions dutes a cap per l'exèrcit vencedor després del 1939. La major part tenen una cosa en comú: fan referència a un espai territorial molt ampli (tot l'Estat espanyol) i a un espai temporal molt reduït (uns mesos, quatre o cinc anys, etc), però encara no hi ha cap treball que abrace la repressió general durant tot el franquisme. Només n'hi ha un, a Catalunya, i a nivell parcial. L'objectiu d'aquest article, és tractar de pal·liar el buit existent, si no de xifres, sí de noms i cognoms, professions, edats, etc... de *tots el represaliats*.

Començant per l'esquerra, Ramón Tamames ens dona unes xifres que, tot i que elevades

(150.000 afusellats), estan limitades en el temps i en l'espai físic. Gabriel Jackson anota 200.000 executats en el període 1939-1943. Heine considera escassos els 150.000 que citen fonts britàniques. Per la «dreta», Salas Larrazabal dona una xifra de 16.763 executats durant els dos primer anys. El Comte Ciano, ministre d'Afers Exteriors de la Itàlia de Mussolini, dona unes xifres que Heine considera inflades per la «virilitat» feixista. Ricardo de la Cierva, finalment, exagera a l'hora de reduir les xifres, i considera vàlides unes xifres oficials de 8.000 a 10.000 executats en tot l'estat durant tot el franquisme. El resultat és un garbuix que no serveix de res; només, si de cas, per ampliar el nostre desconeixement sobre la realitat de la postguerra.

Pel que fa referència al País Valencià, podem dir alguna cosa semblant: Víctor Alba posa en boca d'un presoner a València que, durant els 45 mesos que romangué en la presó model de València, es dugueren a cap 5.857 execucions, la qual cosa s'ha de considerar molt exagerada. Heine, de nou, segons les seues fonts angleses, parla de 5.713, en els primers cinc anys.

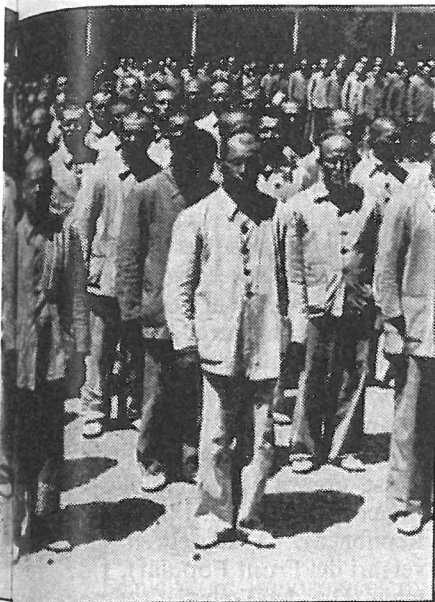
Carlos Llorens arriba al cim a l'hora d'exagerar, ja que parla de 30.000 execucions fins el mes d'abril de 1942.

Davant aquesta diversitat, la solució és traure una xifra mitjançant un procés llarg d'investigació, en arxius del Ministeri de Justícia. Això té un gran avantatge: l'absoluta impunitat del *Nuevo Régimen*, que es permeté el luxe d'anotar als seus llibres de defuncions, en cada ajuntament, totes aquelles persones afectades directament per la repressió franquista, els qui van morir davant un escamot d'afusellament, els qui ho van fer a comissaria, o en un centre de reclusió. També, cal fer una anàlisi dels arxius, a fi de conèixer unes altres versions del fenomen repressiu.

Aquest és un procés d'investigació iniciat, en primer lloc, per Josep M. Solé i Sabaté, de la Universitat de Barcelona.

És un ampli treball, aquest nostre, ja que al llarg del recorregut necessari podem trobar municipis petits pel seu nombre d'habitants que, paradoxalment, tenen un registre civil amb una nodrida secció de defuncions. Així s'esdevé a Paterna. Es tracta dels anomenats «centres d'execucions», qualificats així perquè en les tàpies del seu cementeri, generalment, és on anaren a parar els condemnats a mort pels tribunals militars, que ompliren els cementeris de cadàvers «executats», no afusellats, per què hi ha una di-

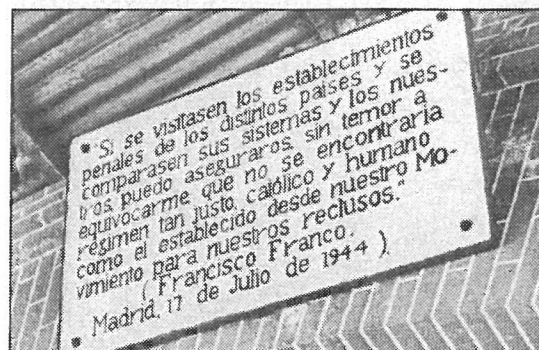

eres, distants en el temps, encara que no en l'espai, i que li han encomanat un clima de terror latent.

Durant la Guerra d'Espanya, 1936-1939, el seu «Picadero», els terrenys sobre els quals s'asenta actualment la Fira de Mostres Internacional, fou testimoni de matances massives de «feixistes», que, segons la «vox populi» i descobriments simultanis a les nostres investigacions en els diversos jutjats de la comarca de l'Horta, van ser realitzades per grups extralegals (els morts no consten inscrits en el moment i el lloc de la mort, sinó en els pobles d'origen de les víctimes, i després de la fi de la guerra), i de forma salvatge:

parlar-ne, i la frase «oblida-ho, això és cosa del passat» es repeteix de boca en boca a l'hora de plantejar alguna pregunta sobre un fet tan important de la nostra història recent.

Per les dades que apareixen de forma indirecta al Registre Civil de Paterna, podem arribar a la conclusió que hi foren executades persones procedents de diversos organismes judicials, els quals canvien de denominació al llarg del període estudiat, encara que no deixaren de ser el mateix: tribunals militars encarregats de jutjar les futures vícti-

En la pàg. 6, el general Varela entrant a València. En la 7, presoners de guerra i un tribunal militar.

ferència de matís: els primers són ajusticiats per un escamot, mentre els segons gaudeixen dels honors militars, tot i morir de la mateixa forma.

Malgrat no conèixer amb exactitud el nombre de pobles que «gaudeixen» d'aquesta càrrega, al País Valencià n'hi ha almenys tres casos. Es tracta de pobles situats generalment molt prop de les capitals provincials, on hi ha centres de reclusió i la seu dels jutjats. Són pobles com Paterna, Borriana i Monòver, com també alguns altres municipis, allunyats de la capital.

Paterna, localitat d'uns 8.000 habitants en la dècada dels anys quaranta, bàsicament agrícola i poc polititzada, sense una tradició revolucionària remarcable, fou testimoni de dues massa-

metrallats, enterrats amb pales i calç viva.

Després d'abril de 1939, l'any de la «victòria», Paterna fou novament testimoni d'execucions, massives, esteses en el temps al llarg de disset anys, fins 1956, realitzades de forma metòdica, analitzada, amb uns objectius específics i com a part d'un ampli procés el fi primordial del qual era l'eliminació física de tots aquells elements considerats enemics del nou règim.

Paterna hagué de sentir durant vint anys (1936-1956) matineres descàrregues de fusell, seguides dels tirs de gràcia, a pesar d'estar allunyada del front de batalla. És tan gran el clima de tensió, de por latent, que ara, quasi 30 anys després de l'última execució, ningú no vol

mes. Un total de 2.238 executats.

A la vista de la llarga llista d'executats, del seu nombre, i l'extensió en el temps, el punt que més destaca és la gran massa d'execucions dutes a terme els anys 1939 (nou mesos) i 1940, per anar descendint progressivament fins l'any 1946, i iniciar-se de nou, amb una intensitat molt menor, fins 1956. Les causes d'aquestes execucions són, bàsicament de dos tipus:

— Delictes de guerra, comesos en l'avantguarda o la rereguarda, units a odis personals, disputes i denúncies que tant van proliferar al final de la guerra.

— Delictes d'oposició al règim ja instaurat, bé siga armada (maquis), bé siga política (propagandistes, comitès polítics, etc).

En general, podem dir que un alt percentatge dels executats en el període 1939-1943 ho són per acusacions del primer grup, als quals s'afegeixen les primeres

“Quasi 30 anys després de l'última execució, ningú no vol parlar-ne”

víctimes de l'oposició al règim. De 1944 a 1956 la relació seria la inversa, com es pot comprovar en analitzar noms coneguts dels Comitès Regionals del Partit Comunista, maquis, etc, alguns dels quals ja apareixen executats en 1944.

No es pot parlar d'una relació directa entre la conjuntura europea i les execucions, però, en general, van disminuint a

xifra de 318 executats no es torna a repetir, inclús al llarg de 1940, en el qual la xifra més alta correspon al mes de maig, amb 181 executats.

A partir de 1943, el nombre d'execucions disminueix radicalment, oferint xifres tan baixes com 2, 3, 6, 11, 1 i inclús buits totals durant un any. Les execucions, a més, són del segon grup que hem assenyalat: delictes polítics postbèlics. Hem de recordar que és aleshores que es produeix la invasió guerrillera del maquis en la Vall d'Aran (octubre de 1944) i l'inici de l'activitat política, no armada, del Partit Comunista, dos aspectes amb molta incidència al País Valencià. L'oposició política comptà a València, si més no, amb dos comitès regionals del PCE, tots dos desmantellats, alguns membres dels quals foren afusellats a Paterna.

Per acabar amb les xifres, un fet curiós: a mesura que passen els anys, la inscripció d'aquestes morts és molt més ràpida, la burocràcia es feia més eficient, alhora que el nombre de persones a inscriure era menor. Cap festivitat religiosa o patriòtica assenyalada compta amb execucions, tret del 18 de juliol, al voltant del qual solen concentrar-se'n algunes (dies 17 i 19 del mateix mes).

Igualment, aquelles dates de caràcter significatiu per a la classe obrera i els republicans en general, 14 d'abril (Dia de la República), 11 de febrer (aniversari del Front Popular), 1 de maig (Dia del Treball), tampoc no compten amb execucions, llevat de l'1 de maig de 1940, en què se'n realitzaren 54.

¿D'on eren els executats? És lògic que foren fonamental-

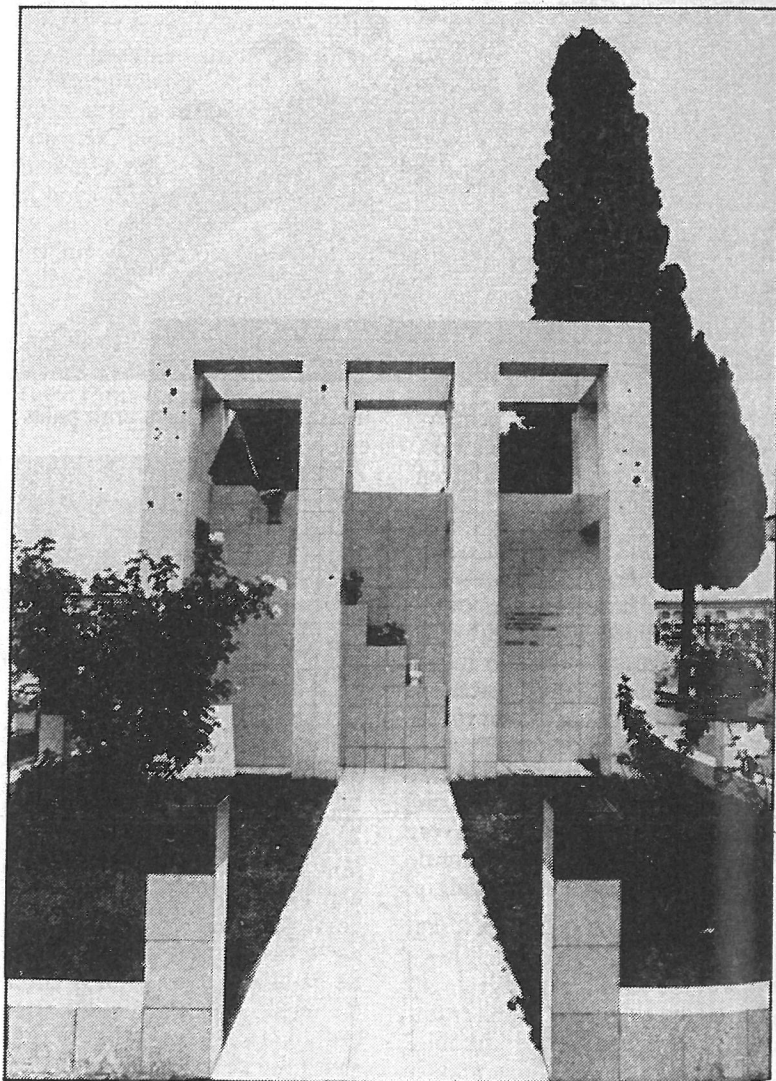

Dalt, el «decano» de la premsa. Baix, monument al cementari de Paterna.

“Les execucions van disminuir davant una possible intervenció aliada”

mesura que la situació es fa més difícil per al règim davant una possible intervenció aliada a Espanya. La derrota de l'Eix Roma-Berlín, però, no fa tenir escrúpols als franquistes que, en 1946, executen Cristino Garcia i altres guerrillers, vertaderes figures de l'oposició als nazis a França, fet que tingué com a conseqüència el tancament de fronteres. Després de la guerra mundial, augmenta novament el nombre d'execucions, en relació directa a la major incidència del maquis i a l'ascens de l'activitat política de l'oposició al règim.

Observant el gràfic de 1939, comprovem que, fins al mes d'octubre, la repressió forma una línia amb dents de serra, després de la qual apareix un cim, en el mes de novembre. La

ment residents al País Valencià, i especialment en la comarca de l'Horta, tot i que hi apareix gent de quasi tot l'estat.

Quasi un 6 per cent dels executats són de fora del País Valencià, dels quals un 21 per cent provenen de Madrid, circumstància que resulta normal si recordem que València fou seu durant un llarg període de la Guerra d'Espanya de tot l'aparell burocràtic del govern central republicà, a la qual cosa s'afegeix el fet que València no sofrís els horrors de la guerra fins els últims moments; això generà un corrent de refugiats que fugien de l'avanç franquista.

Segueix, en importància numèrica, Barcelona i, a curta distància, Albacete, Conca, Múrcia i, estranyament, Badajoz. De tota manera, la massa fonamental és integrada per residents al País Valencià, quasi un 94 per cent del total (2.110), de 24 comarques diferents, sense oblidar que a Alacant i Castelló es formaren també tribunals repressius i centres d'execució com el de Paterna.

Són de la comarca de l'Horta més d'un 38 per cent. Apareixen, a continuació, les comarques pròximes, amb una marcada tendència cap al sud i l'oest: la Ribera Alta, la Ribera Baixa, la Safor, la Vall d'Albaida i la Costera, comarques més riques per la seua activitat agrícola de regadiu, arrossars i incipient indústria tèxtil, de calçats, etc. Una constitució socioeconòmica, amb casos d'extraordinari radicalisme d'esquerres, reflectit en la proclamació dels comunisme llibertari amb l'arribada de la II República. Concretament, en la Ribera Baixa hi hagué un alt índex de col·lectivisme durant la guerra, com també a Alcoi hi havia una forta tradició del moviment obrer.

La llista inclou executats dels 18 anys als 69, de manera ininterrompuda, però cal afegir-hi dos casos extrems: l'un de 73 anys i l'altre (increïble) de 83. Hi predominen els de 33 i 34 anys, per anar davallant en els

dos sentits. Es tracta de tot un potencial de població activa que fou eliminada i a la qual cal afegir tots aquells qui foren internats en centres de reclusió i penals, o explotats en camps de treball i batallons de treballadors.

En general, pot afirmar-se que l'edat de les víctimes augmenta a mesura que passa el temps, indicatiu que ens serveix per afirmar que es tracta de delictes de guerra, directament relacionats amb el front o la rereguarda, mentre que, a partir de 1945-1946, apareixen execucions de joves a causa de l'oposició política o armada.

Els dos casos de 18 anys hagueren d'esperar en la presó des del judici fins que compliren aquesta edat per tal de veure executada la sentència dictada dos o tres anys abans. Els espanyols eren major d'edat als 18 anys només per a morir, mentre que per a emancipar-se haurien d'esperar als 21.

El cas de 83 anys, secretari del jutjat municipal de la Iesa, sembla ser el resultat d'una acusació de «robatori amb assassinat», en el qual hauria estat còmplice per ordenar, durant la guerra, l'obertura d'un domicili i la confiscació dels béns d'un feixista, que fou assassinat pels encarregats d'entrar-hi (dos llauradors i un manyà). Tots foren afusellats en acabar la guerra, víctimes d'una delació.

La gran majoria, però, cor-

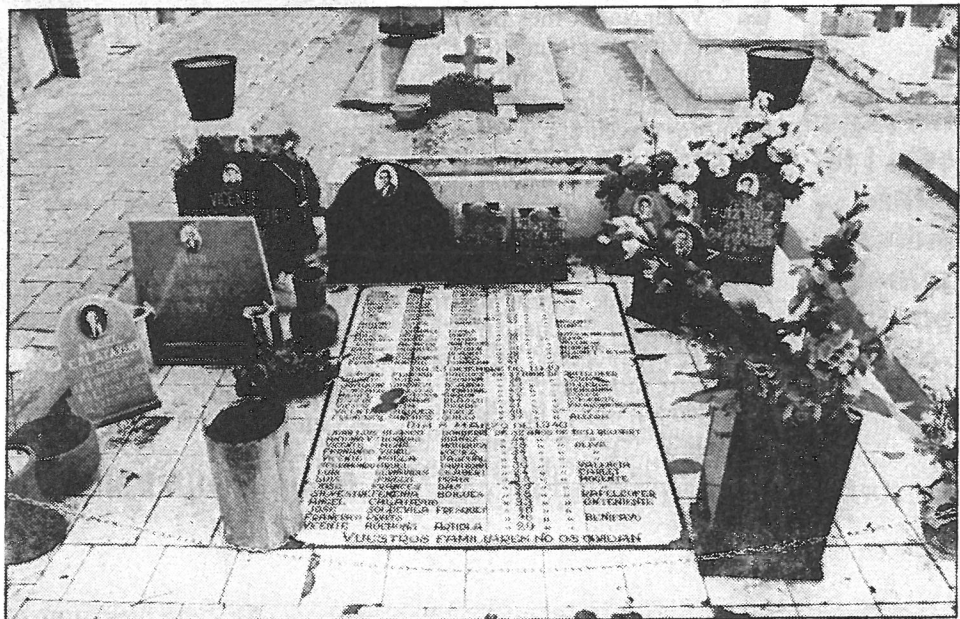

respon als situats entre els 25 i 43 anys, és a dir, aquelles persones que sobrevisqueren a la guerra, bé en les trinxeres, bé en la rereguarda revolucionària, quan comptaven sis o set anys menys.

Pel que fa als executats que provenien de fora del País Valencià, predominaven àmpliament aquells dedicats al sector primari, la majoria agricultors, tret, és clar, dels de Madrid, majoritàriament provinents del sector serveis.

Dels valencians es pot dir pràcticament el mateix: els executats provenen en la major part del sector primari, tot i que amb gran presència d'altres sectors. Al nivell de la comarca de l'Horta, per exemple, on hi ha més quantitat de casos (concretament 811), observem que es redueix el sector primari i augmenta el secundari, segurament per la proximitat d'un gran centre urbà. Així, pel que fa a la mateixa ciutat de València, el sector serveis s'imposa als altres, un fenomen normal en un centre urbà i administratiu. □

“Entre els executats, predomina àmpliament el sector primari”

Dalt: Llei de Responsabilitats polítiques. Baix, llosa a Paterna.